

навуковага пазнання, М.Б.Храпчанка сцвярджае, што ў выніку дыскусійнага абмеркавання “адбываецца распрацоўка, паглыбленне яго тэарэтычных прынцыпаў”, і гэта “падымае вывучэнне літаратуры на новы ўзровень” [12, с. 315, 333].

У 1960–80-я гг. міждысцыплінарнасць актуалізуецца ў форме сістэмнага (комплекснага) вывучэння літаратуры. Два кірункі акрэсліваюць у яго межах даследчыкі – выкарыстанне *тэрміналогіі* і зварот да *метадалогіі* іншых дысцыплін. Так, Л.І.Цімафееў піша: “...Вялізныя поспехі дакладных навук выклікаюць натуральнае памкненне прадстаўнікоў гуманітарных навук узбагаціць вывучэнне свайго прадмета, звярнуўшыся да *тэрміналогіі* і – галоўнае – да *метаду* дакладных навук” (выдзелена намі – Г.А. [11, с. 20]). В.Зінчанка, В.Зусман, З.Кірнозэ падагульняюць: комплекснае вывучэнне літаратуры праводзіцца «з далучэннем *аналітычных сродкаў* і *метадалагічнай базы* іншых навук, уключаючы прыродазнаўчыя, матэматыку, кібернетыку” [13, с. 38]. Прынцып сістэмнасці значна пашырыў кола навуковых даследаванняў, у т. л. літаратуразнаўчых. А сам ён стаў асновай новай метадалагічнай парадыгмы – сістэмнага падыходу, азнаменаваўшы тым самым зварот да ідэі міждысцыплінарнасці ў кантэксте новай метадалогіі.

Прыкладам мэтазгоднасці выкарыстання тэрміналогіі іншых навук у літаратуразнаўстве можа быць комплекснае даследаванне трагедыі «Фаўста» І.В.Гётэ ў ракурсе скразной праблемы метанойі. Метанойя – *Metá* – з грэчаскага – паміж, пасля, праз – частка слова, што абазначае памежнасць, чаргаванне аднаго з другім, пераход да чаго-небудзь *іншага*, ператварэнне ў *другое* (напр., метабіоз, метабалізм, метагалактыка). Ной – праведнік у біблейскай міфалогіі, які выратаваўся разам з сям’ёй у час Сусветнага патапу. У тэалогіі метанойя – выратаванне, змяненне праз пакаянне. Традыцыйна выратаванне чалавека, яго неўміручай душы магчыма ў выніку пакаяння (Грэтхен – сімвал Каханьня). У трагедыі Гётэ яно даецца Фаўсту за нястомны пошук ісціны, за непахіснае памкненне да самаўдасканалення,

удасканалення чалавечага роду, за творчасць. Беларускі кантэкст «Фаўста» дазваляе акрэсліць “вечны”, скразны сэнс метанойі – трансфармацыі і змянення як заканамернага выніку жыццёвых пошукаў герояў. У оперы А.Г.Радзівіла «Фаўст» (напісанай паводле першай часткі трагедыі) і адпаведна ў лібрэта оперы (напісаным Гётэ для гэтай оперы) вобраз Маргарыты прадстаўлены ў класічнай парадыгме метанойі. Твор Гётэ шматсэнсавы: у ім у згорнутым, крышталізаваным выглядзе ўтрымліваецца аснова для новай інтэрпрэтацыі, перастварэння ў кантэксце іншых сістэм. Можна меркаваць, што працуючы па просьбе А.Г.Радзівіла над удакладненнямі да тэксту сваёй трагедыі, Гётэ ўвёў дадатковыя радкі, якія пашыраюць і умацняюць ідэю метанойі ў аўтарскім лібрэта. Ілюстрацыі А. Кашкурэвіча (у бел. выданнях 1976 г. і 1991 г., асобнае выданне ілюстрацый у 1988 г.) упісваюць вобраз Маргарыты ў прынцыпова іншы кантэкст, адпаведны беларускай (і сусветнай) гісторыі XX ст., у выніку чаго «Фаўст» Гётэ ператвараецца ў «Фаўста-XX стагоддзя». Гэтай жа пазіцыі сугучны «Фаўст Арлена» – дакументальная кінастужка рэжысёра Г.В.Адамовіч (1996 г.). Да вобразаў Гётэ звяртаецца У.Караткевіч у эсе «І наш Фаўст» (1978 г.). Фаўст і Маргарыта прадстаўляюць два бакі чалавечага існавання: адзін шукае паўнаты жыцця (Фаўст), другая лічыць за найвышэйшую каштоўнасць Любоў (Маргарыта). Метанойя разглядаецца як “звышідэя” твора, адзін з матываў вандроўнага сюжэта аб прызначэнні чалавека, пошуках сэнсу, вечнага жыцця і неўміручасці. Праблема метанойі ў беларускім кантэксце вырашаецца не толькі ў значэнні змянення праз пакаянне, але і ў сэнсе ўзыходжання, узвышэння чалавека і чалавечага ў ім.

Беларускі кантэкст (як і мастацкі вобраз у шырокім сэнсе слова) выступае прыкметай цэласнасці і адзінскай сыходжання навуковага і мастацкага тыпаў пазнання. Міждысцыплінарнасць у гэтым аспекце можна абазначыць як вывучэнне адной і той жа *рэальнасці* прадстаўнікамі розных навук і мастацтваў, што забяспечвае яе шматаспектнае, шматбаковае пазнанне, апіраючыся на дадзеныя і метадалогію розных навук.

Літаратуразнаўства мае агульную сферу з іншымі навукамі, калі літаратура даследуецца не столькі як «*мастацкі свет*», колькі як «*свет*», што развіваецца па агульных, незалежных ад чалавека фундаментальных законах і з'яўляецца прадметам вывучэння ў розных навуках, у т.л. з'яўляецца прадметам пазнання і адлюстравання ў творах літаратуры.

Чатыры пераклады адной фразы Мефістофеля, героя трагедыі Гётэ «Фаўст», даюць, па нашу думку, спецыфічнае і надзвычай дакладнае тлумачэнне сутнасці навуковага пазнання: «Кто хочет знать, что есть живое, / Сначала дух живой убьет, / Все части сложит, / **Связи** вскрыет – / **Духовной** лишь недостает!» [14, с. 47]. «Любой предмет желая изучить, / Чтоб ясное о нем познание получить, / Ученый прежде душу изымает, / Затем предмет на части расчленяет / И видит их.. Да жаль, / **Духовная их связь** тем временем исчезла, унеслась...» [15, с. 442]. «Во всем подслушать жизнь стремясь, / Спешат явления обездушить, / Забыв, что если в них нарушить / **Одушевляющую связь**, / То больше нечего и слушать» [16, с. 69]. І – беларускі пераклад Васіля Сёмухі: «Бо іншы **рэч жывую** спазнае – / І выганяе **дух жывы** з яе» [17, с. 70]. Падкрэслены намі вобраз якраз і вызначае гэту спецыфічную сутнасць інтэрдысцыплінарнасці: быць памежжам, дзякуючы якому жывое становіцца нежывым, а нежывое набывае новае жыццё, выступаць звязуючым звяном паміж навуковым і мастацкім пазнаннем, навукай і творчасцю, аналізам і сінтэзам, розумам і душой.

У 1970-м годзе Максім Танк пісаў: «У Гамера ён вучыўся быць сляпым, / У Байрана – кульгаць, / У Поля Фора – донжуаніць, / У Хемінгуэя – піць віскі.../ І дзівіцца: чаму яго / Не лічаць класікам» [18, с. 386]. Некалі на пытанне аб сутнасці мастацкай творчасці адказаў Максім Багдановіч: «Добра граеце... ды ўсё не тое!» І ніхто не мог растлумачыць, чаму ад грання музыкі так моцна білася сэрца... Ніхто не ведаў, што музыка ўсю душу сваю клаў у ігру» (апаবাদанне «Музыка», 1907 г. [9, II, с. 7]). Матыў адухаўлення – скразны ў сусветным мастацтве. Так, Саваоф на карціне Мікеланджэла «Стварэнне свету» працягвае руку, і вось-вось да яе дакранецца рука Адама, і

тады адбудзецца найвялікшы цуд: чалавек атрымае тое, што нясе жыццё, “одуховляющую связь», як сказаў бы Гётэ. Матыў стварэння прыгожай Галатэі антычным скульптарам Пігмаліёнам дапамагае Максіму Танку ўзнавіць цудоўны з момантаў тварэння: момант ажыўлення, адухаўлення прыгажосці: “Глядзі! Скідае туніку сваю” [18, с. 59]. Максім Танк, нібыта ўслед за паэтам адказваў на гэта пытанне ў вершы “Чытаючы Максіма Багдановіча”: “Кладу свае далоні – / І адчуваю полымя жывое” [18, с. 388]. Так, рамяство патрэбна, і вучыцца можна ў Гамера, Байрана, Поля Фора, Хемінгуэя... але не толькі яно: толькі дух творыць з нежывога жывое – Паэзію.

Судакранаючыся з творчасцю, было б ідэальным, каб даследчыцкі аналіз не разбураў адзінага цэлага – мастацкага свету паэта. Судакранаючыся з паэзіяй, было б ідэальным, каб мастацкае заспаенне паэтам рэчаіснасці і традыцый не разбурала, але перастваріла іх цэласнасць. Таму любое даследаванне ў пэўным сэнсе павінна быць кангеніяльным твору, а твор, у сваю чаргу, павінен быць кангеніяльным жывому свету навокал.

Таму літаратура (як асаблівая форма пазнання і адлюстравання рэчаіснасці, адмысловы спосаб самарэалізацыі і творчай дзейнасці асобы), а найперш яе “ядро” – літаратурная класіка (дзе вопыт тысячагоддзяў набыў крышталізаваўся, формульнае азначэнне і актуальную для розных часоў інтэрпрэтацыю), – выступаюць сродкам і формай навучання і выхавання асобы, фарміравання грамадства новага стагоддзя, развіцця нацыі на аснове невычарпальнай спадчыны папярэднікаў. Закладзеныя ў самой прыродзе прыгажага пісьменства магчымасці для пераймання і запазычвання, суаднесенасць у межах літаратурнага працэсу прамых і адваротных, дыяхранічных і сінхранічных з’яў, а ў межах сусветнай літаратуры асобных нацыянальных літаратур – усё гэта адпавядае актуальным запатрабаванням XXI ст. і найлепшым чынам можа быць выкарыстана ў ім.

Літаратура:

1. *Бахтин, М.* Эстетика словесного творчества / М.Бахтин.— 2-е изд.— М.: Искусство, 1986.— 444 с.
2. *Рагойша, В.* Францішак Багушэвіч у інтэр’еры стагоддзя / В.П.Рагойша // Беларуская думка.— 2010. — № 3. — с. 114–120.
3. Контекст: Лит.-теорет. исслед. / АН СССР. Ин-т мировой лит. им. А. М. Горького.— М.: Наука, 1973.— 22 с.
4. *Тычына, М.* Метанойя і рэстаўрацыя нацыянальнай свядомасці: беларускі кантэкст / М.А.Тычына // Тэрмапілы.— Беласток. — 1998.— № 1.— С. 28—34; *Адамовіч, Г.* Асновы кампаратывістыкі: беларускі кантэкст: манагр. / Г.Я.Адамовіч.— Мінск: БДПУ, 2003.— 228 с.
5. *Неупокоева, И. Г.* История всемирной литературы. Проблемы системного и сравнительного анализа / И.Г.Неупокоева / АН СССР, Ин-т мировой лит. им. А. М. Горького.— М.: Наука, 1976.— 359 с.
6. *Багдановіч, М.* Поўны збор твораў: У 3 т. / М.Багдановіч / Акад. навук Беларусі. Ін-т літ. імя Я. Купалы; Рэдкал. В. В. Зуёнак [і інш.].— Мінск: Навука і тэхніка, 1992—1995.— Т. 1.— 751 с.— Т. 2.— 599 с. — Т. 3. —
7. У БДПУ распрацаваны арыгінальны праект новай канцэпцыі развіцця сістэмы адукацыі ў Рэспубліцы Беларусь, дзе сярод ключавых названы прынцып “сістэмнасці (адзінства дыферэнцыяцыі, інтэграцыі і іерархічнай арганізацыі)”, а змест адукацыі характарызуецца як адкрытая дынамічная сістэма, якая, акрамя іншага, павінна “адлюстроўваць міждысцыплінарны характар чалавеказнаўчых ведаў” (Концепция развития системы педагогического образования в Республике Беларусь: проект / П.Д.Кухарчик [и др.]; под общ.ред. И.И.Цыркуна. — Минск: БГПУ, 2008. — С. 3, 17–18).
8. Прынцып арыентацыі “на засваенне набыткаў нацыянальнай культуры ў адзінстве з агульначалавечымі каштоўнасцямі” і “прынцып міжпрадметных сувязей” акрэслены ў якасці прыярытэтных у

- Канцэпцыі вучэбнага прадмета «Беларуская літаратура» (Роднае слова. – 2009. – № 8. – С. 80–89).
9. *Гесэ, Г.* Гульня шкляных перлаў / Г. Гесэ.— Мінск: Маст. літ., 1991.— 476 с.
 10. *Адамовіч, А. М.* Додумываць до конца: Літаратура і трывогі века / А. М. Адамовіч.— М.: Сов. пісатель, 1988.— 492 с.
 11. *Тимофеев, Л. И.* Основы теории литературы: Учеб. пособие / Л. И. Тимофеев // Л.И.Тимофеев. – М.: Просвещение, 1976. – 448 с.
 12. *Храпченко, М. Б.* Художественное творчество, действительность, человек. – М.: Сов.писатель, 1976. – 368 с.
 13. *Зинченко, В. Г.,* Методы изучения литературы: Системный подход / В.Г.Зинченко, В. Г. Зусман, З. И. Кирнозе.— М.: Наука, 2002.— 200 с.
 14. *Васильева, Г.М.* Pars pro toto в «Фаусте» И.В. Гете / Г.М.Васильева // ХУ Пуришевские чтения: Всемирная литература в контексте культуры: Сб.статей и материалов. / Отв. ред. М.И.Никола. – М.: МПГУ, 2003. – С. 47.
 15. Гэты пераклад даецца ў артыкуле: *Волкова, В.* Системный анализ / В.Н.Волкова // Системный анализ и принятие решений: Словарь-справочник.—М.: Вышш. школа, 2004. — С. 442.
 16. *Гете, И. В.* Собр. соч.: В 10 т.— М.: Худож. лит., 1976.— Т. 2.— С. 69.
 17. *Гётэ, Ё. В.* Фаўст: Трагедыя / Ё.В.Гётэ; пер. з ням. і камент. В. Сёмухі.— Мінск: Маст. літ., 1991.— С. 70.
 18. *Танк, М.* “Мне пару крыл дало юнацтва...”: выбраная лірыка / М.Танк; уклад. В. Рагойшы.— Мінск: Маст. літ., 2003.— 479 с.